

ERDŐÁLLOMÁNY-GAZDÁLKODÁS 1968—1987 KÖZÖTT

TANASZI GYÖRGY

A Budapesti Erdőfelügyelőség és a Pilisi Állami Parkerdőgazdaság szinte egy időben alakult, és a két szerv együttműködése, fennállásuk húsz éve alatt mindig szoros, a szakma fejlesztését szolgáló, azon munkálkodó kapcsolat volt. A dolog természetéből, a két szerv feladataiból következően az együttműködés magától értetődően nem volt zökkenőmentes, a viták azonban döntően a szakmai kereteken belül maradtak. A két évtized alatt készült erdőfelügyelőségi mérlegbeszámolók — mind több és értékeesebb adat feldolgozásával — komoly elemzések, értékelésekre voltak alkalmasak. Ezeket az adatokat használok arra, hogy a parkerdőgazdaság erdőállomány-gazdálkodását elemezzem.

A Pilisi Állami Parkerdőgazdaság erdőállomány-gazdálkodása nem nevezhető hagyományosnak, attól sok mindenben eltér. A bővített újratermelés megvalósítása természetesen a legfőbb célja, az ehhez vezető út során azonban az átlagosnál több szempontot kell figyelembe vennie. Elnevezéséből is következően nem tévesztheti szem elől, hogy *erdőállományainak elsődleges rendeltetése többféle*: a fatermesztési cél mellett a szociális-üdülési, a közjóléti célokat, a kirándulók és turisták igényeit is ki kell elégítenie. Ugyancsak meg kell valósítania a Pilisi Tájvédelmi Körzet kezelési útmutatójában előírtakat, összhangot kell teremtenie a vadgazdálkodással és az ipari, a bányauzemek, valamint Budapest főváros esetenkénti kívánalmai sem hanyagolhatók el.

Kijelölt magtermelő állományok mindig is voltak a parkerdőgazdaság területén. Ezeket az üzemtervek is tárgyalták, esetenként „kezelési utasítás” is készült. E téren az MMI hatáskörében — a nyolcvanas évek elején — következett be fordulat, a kezelés intenzívebbé vált. 1985 végén 80 ha kijelölt magtermelő állomány volt, az újabbak kijelölésére, illetve a törlésekre vonatkozó javaslatok felülvizsgálat alatt vannak.

A *csemetekertek* területe 1987 végén 27,5 ha-t tett ki, mondhatni ugyanannyit, mint 20 évvel ezelőtt. Ez távolról sem jelent állandóságot, mert olyan időszak is volt, amikor a parkerdőgazdaság két (!) kertet üzemeltetett, összesen 9,8 ha területtel. Túlzottan bízott a természetes felújítás sikerében, várakozásában azonban gyakran csalódnia kellett. A hibás álláspontot revideálva újra hozzákezdett a csemetetermelés fejlesztéséhez és más, az adott lehetőségekhez alkalmazkodó erdőfelújítási módszerek alkalmazásához. A csemetetermelés „elmaradott” időszakában olyan év is előfordult, hogy szükségletüknek csupán 15%-át termelték meg.

Erdőfelújítás, erdőtelepítés

A parkerdőgazdaság állományainak zöme — a Szentendrei-sziget, a budapesti erdészet Duna bal parti részei és a ráckevei erdészet területe kivételével — *természetes úton* újítható fel. Ez az összes erdőállomány mintegy 70%-át

teszi ki. Egy időben az az álláspont alakult ki, hogy csak ki kell várni a megfelelő makktermést és az erdőfelújításokat maga a természet megoldja. Azonban nem így történt! A makktermés a szokásosnál is hosszabb időn át elmaradt, ugyanakkor a vágásérett — megbontott — állományok elgyomosodtak, nem kívánatos fafajokkal települtek alá. Az erdőfelügyelet állandó figyelmeztetése és sürgetése ellenére sem kezdődött meg a véghasználati területek alátélepítése. *A szórványos makktermés a vad tápláléka lett*, az erdőfelújítás tehát alig haladt előre. Kedvező változás tulajdonképpen a nyolcvanas évek első felében következett be, amikor elkezdődött a mesterséges alátélepítés a hiányos újulatok kiegészítésére, valamint a vadkárelhárító kerítések időbeni megépítése.

Az erdőfelújítások jellemző adatainak egy évre eső átlagait — korszakonként elkülönítve — az 1. táblázat szemlélteti.

1. Erdőfelújítás

		Egy évre eső átlag				
		1968— 1970	1971— 1980	1981— 1985	1986— 1987	1968— 1987
		években				
Keletk. v. felúj. köt.	(ha)	189	169	217	162	183
Teljesített össz. I. kiv.	(ha)	148	168	207	207	179
Köt. alá vont ter.	(ha)	845	1618	1397	1680	1453
Sikeresen erdősült	(ha)	845	1618	1397	1180	1453
Sikeresség, %-ban		111	64	78	69	72
Befejezett e. felúj.	(ha)	330*	134	156	132	169

* Benne 198 ha törlése, 2746 mFt értékű újulattal.

A parkerdőgazdaság megalakulásakor az az elképzelés alakult ki, hogy a vágásérettségi korokat felemelik a biológiai vágásérettségi korig. Ezzel függött össze a folyamatban levő erdőfelújításokból az előbb említett törlés is. Az idősebb állományokat pedig — bizonyos parkszemlélettel — a növedékfokozó gyérítések során ritkább állásúakká tervezték kialakítani. Ez az elképzelés pár év alatt, különösebb káros következmények nélkül érvényét veszítette. Nézzük magukat az adatsorokat.

A keletkezett vágásfelújítási kötelezettség adatai kezdetben még az átállással összefüggésben alakultak, radikális csökkenésük a hetvenes évek első felében következett be a megemelt vágáskorok miatt. Az évtized második felétől az adatok újra emelkedő tendenciát mutattak, majd 1983 után — de most már kimondottan az újulatviszonyokkal összefüggésben — mintegy 20%-ban visszaestek. A teljesített összes első kivitel (mag + sarj + mesterséges) a kezdeti három gyenge év után megfelelő volt, a nyolcvanas évek elején keletkezett lemaradásokat az utolsó két évben kiegyenlítették. A 20 éves átlag — kis szépséghibával — elfogadható. A kötelezettség alá vont terület kezdetben a keletkezett évi kötelezettség 4,5-szerese volt, majd ez a viszonyszám a továbbiakban 9,5—6,5—10,5-szeres, 20 év átlagában 8-szoros értéket mutatott. Az adatok hosszú átfutási időket tételveznek fel, ami valós is, mivel a mesterséges alátélepítés és a vadkárelhárító kerítések építése csak a közelmúltban kezdődött meg nagyobb ütemben. A sikeresen erdősült terület kezdeti adatai az

alátépitési többletet tükrözik. A hetvenes években — főleg a vadkárosítások miatt — kétségbeejtően gyenge volt az eredményesség. A vadkárelhárítás hatékonysága remélhetően fokozódni fog, ami az eredményesség emelkedését is magával hozza. A befejezett erdőfelújítások 1971 után minden vizsgált korszakban alatta maradtak a keletkezett vágásfelújítási kötelezettségnek.

Néhány gondolat a *fafajpolitika* érvényesüléséről az erdőfelújításokban. A letermelt állományok véghasználat előtti fafajösszetételét egybevetettük a helyükön befejezett erdőfelújítások célállományaival. A rendelkezésünkre álló adatok (1971—1987) szerint a T, a B és a HNY—ELL célállományok területe nem változott. Csökkent a CS—EKL, az A, emelkedett a NNY—FFÜ és a fenyők területe. A tendencia megfelel a fafajpolitika célkitűzéseinek és pozitívan értékelhető, mint ahogyan a mag—sarj arány javulása is.

A hátralékok veszélyét az erdőfelújítások jellemző adatainak elemzése is jelezte. A konkrét adatok több mint figyelmeztetőek! A hátralékos erdőfelújítások területe 1987-ben 54 ha volt. Mindezekkel természetesen összefügg, hogy 1 ha fiatalos létesítéséhez közel kétszeres erdősítésre volt szükség, továbbá, hogy az átfutási idő átlaga ma már megközelíti a 10 évet!

Az erdőtelepítés nem jelentős ágazat a parkerdőgazdaságnál. A szakmában Európa-szerte híressé vált „vörösvári kopárok” óta ez az ágazat számottevő eredményt nem tud felmutatni. Igaz, telepítésre alkalmas területei is elfogytak, de annyira nem, hogy jelenleg csak 47 ha legyen a kötelezettség alatt álló erdőtelepítés.

A vadkárosítás az erdősítésekben hullámzó intenzitású, az utóbbi években valamelyest csökkenő tendenciát mutat. A néhány évvel ezelőtt megindult és a szükséges mennyiség mintegy 65—70%-át már elért kerítésépítési ütem határozott pozitívum a vadkárelhárításban. 1987-ben 23 ha mennyiségi és 150 ha minőségi vadkárosítást rögzítettek az E-lapok.

A *tölgyhervadás* (grafiózis) mértéke a legutóbbi időkhöz emelkedő volt, az elpusztult és kitermelt fatérfogat megközelíti a 30 ezer m³-t. A valóságban ennek többszöröse a tövön száradó, megsemmisülő faanyag.

Fakitermelés

A 2—5. táblázatokban egy-egy korszak egy évre eső átlagai szerepelnek.

2. Tisztítás

Korszak	Fakitermeléssel ér. ter.			Kitermelt bruttó fatérfogat				
	üz.-tervi előírás hektár	teljesítés	üz.-tervi előírás %-ában	üz.-tervi előírás 1000 m ³	m ³ /ha	teljesítés 1000 m ³	m ³ /ha	üz.-tervi előírás %-ában
1968—70	703	1022	145	1,5	2	1,3	1	87
1971—80	542	574	106	3,0	6	3,2	6	104
1981—87	396	413	104	3,6	9	3,7	9	103
1968—87	515	585	114	3,0	6	3,1	5	103

A tisztítás kezdeti, túlzott (2-szeres) üzemtervi terület-előírásai fokozatosan rendeződtek, ahogyan a fatérfogat-előírások is valósághűek ma már. A túlterjesztések eleinte nem voltak reálisak, gyakori volt a részterület teljes területként történt elszámolása. A felügyelet következetes ellenőrző tevékenysége nagymértékben segítette a helyzet normalizálódását.

3. Törzskiválasztó gyérités

Korszak	Fakitermeléssel üz.-tervi előírás hektár	telje- sítés	ér. ter. üz.-tervi előírás %-ában	üz.-tervi előírás 1000 m ³	Kitermelt bruttó m ³ /ha	fatérfogat telje- sítés 1000 m ³	m ³ /ha	üz.-tervi előírás %-ában
1968—70	495	538	109	6,7	14	5,5	10	82
1971—80	513	450	88	10,0	19	8,9	20	89
1981—87	484	497	103	12,1	25	14,3	29	118
1968—87	500	480	96	10,3	21	10,3	21	100

Mivel a fiatalkori nevelővágások korhatárai többször változtak, a törzskiválasztó gyérités és a tisztítás területadatai együttesen adnak csak reális képet. Így a helyzet megnyugtató. A fatérfogat-adatok tükrözik a kezdeti számbavételi hiányosságokat is, ezek később fokozatosan javultak. A tölgyhervadás miatti többlettermelések mutatkoznak a 80-as évtized adataiban is.

4. Növedékfokozó gyérités

Korszak	Fakitermeléssel üz.-tervi előírás hektár	telje- sítés	ér. ter. üz.-tervi előírás %-ában	üz.-tervi előírás 1000 m ³	Kitermelt bruttó m ³ /ha	fatérfogat telje- sítés 1000 m ³	m ³ /ha	üz.-tervi előírás %-ában
1968—70	625	463	74	12,1	19	14,9	32	123
1971—80	683	576	84	22,0	32	24,8	43	113
1981—87	522	471	90	20,5	39	23,9	51	131
1968—87	618	522	84	20,0	32	23,0	44	115

A gyérités adatai folyamatosan jelzik a területi lemaradásokat az üzemtervi előírásokkal szemben, ugyanakkor a fatérfogatnál túlteljesítéseket mutatnak. A túlteljesítések oka egyrészt az előírások alacsony volta; ezek, folyamatos emelkedésük ellenére sem érték el a szakmailag indokolt szintet. Figyelembe kell venni azt is, hogy ennek a használati módnak — a gazdálkodó szemszögéből — jelentős kiegyenlítő szerepe van. Egyrészt az elégtelen újulat miatt elmaradó felújítóvágások kieső fatérfogatát kell adott esetben pótolja, másrészt az éves terv fatérfogat-előírásának túllépése is megelőzhető a megfelelő időpontban történő leállással. A munka elhagyásának ugyanis tulajdonképpen nincs szankcionális következménye. A 80-as évek adatait a tölgyhervadás is befolyásolhatta. Összességében azt kell megállapítanunk, hogy a szakmailag elengedhetetlenül fontos növedékfokozó gyéritéseket a parkerdőgazdaság megfelelő időben elvégezte.

5. Véghasználat

Korszak	Fakitermelés üz. tervi előírás hektár	red. ter. telje- sítés	üz.-tervi előírás %-ában	üz.-tervi előírás 1000 m ³	Kitermelt bruttó m ³ /ha	fatérfogat telje- sítés 1000 m ³	m ³ /ha	üz.-tervi előírás %-ában
1968—70	260	217	83	60,0	231	46,5	214	78
1971—80	200	198	99	47,3	237	45,1	228	95
1981—87	209	208	99	55,9	267	51,0	245	91
1968—87	212	205	97	52,2	246	47,4	231	91

Az összes véghasználat mintegy 70%-át a felújítóvágások teszik ki, így ezek meghatározók voltak a vágástervezéskor. Ha volt elegendő, megfelelően felújult felújítóvágás — ez a ritkább eset — a besorolás igazodhatott az üzemtervi előírásokhoz, esetleg túl is léphette azokat. Elenkező esetben a kieső fatérfogatot tarvágásokból, avagy végső esetben növedékfokozó gyérítésekkel kellett pótolni. Ezeket a „manőverezéseket” az utolsó években tudatos beavatkozásokkal (alátélepítésekkel, vadkárelhárító kerítésekkel) igyekeztek kisebb mértékűre csökkenteni. Az 5. táblázat első adatsora híven tükrözi a parkerdőgazdaság megalakulását követő „visszafogott” véghasználatokat, ami folytatódott a hetvenes évek első felében is, a második fél évtizedben viszont a lemaradások 95%-ig kiegyenlítődték. Az 1980-as évtizedben az időarányos területelőírást teljesítették, a kitermelt fatérfogat azonban nem érte el az előíratat. A 267 m³/ha előírás egyébként indokolatlanul túlzottnak látszik: nem valószínű, hogy az eltelt hét év alatt következetesen a gyengébb állományokat termelték volna ki. Inkább az a valószínű, hogy az üzemtervi fatérfogatmennyiségek a valóságban nincsenek meg.

A véghasználati előírások és teljesítésük főbb fafajonként elemezhetők a 6. táblázat alapján, amelyben ugyancsak az egy évre eső átlagok találhatók (m. e.: 1000 m³).

6. Fafajpolitika

Korszak	T Ö L G Y		C S E R		B Ü K K		A K Á C		T Ö B B I	
	előír.	telj.	előír.	telj.	előír.	telj.	előír.	telj.	előír.	telj.
1968—70	32,5	22,5	10,5	12,7	7,1	3,7	3,1	2,9	6,7	4,7
1971—75	24,7	15,9	8,3	8,4	5,4	3,1	5,1	4,0	6,7	6,9
1976—80	22,4	20,7	6,9	8,1	3,8	7,9	7,2	6,8	6,5	8,4
1981—85	23,6	20,4	6,9	8,6	9,7	9,3	6,6	6,3	8,2	8,9
1986—87	24,5	10,4	6,3	3,5	11,9	12,0	5,2	3,8	10,4	11,5
1968—87	25,0	18,7	7,7	8,5	7,0	6,8	5,7	5,1	7,4	7,9

A parkerdőgazdaság két meghatározó fafájának (*T* és *B*) adatai híven tükrözik az állománygazdálkodással kapcsolatos szemlélet változásait. Az üzemtervi előírások csökkenése mutatja a felemelt vágáskorok hatását. Érdekesége, hogy mire ez a szemlélet az üzemtervek többségében érvényesült, már idejét múlta. Tulajdonképpen a hetvenes évek közepén szűnt meg a biológiai (felemelt) vágáskor „érvénye” és a főhatóság — akár üzemtervtől eltérően is — engedélyezte a véghasználatok ütemének fokozását. A fatérfogat a *T*-nél is, de „látványosan” a *B*-nél emelkedett meg. Nem lehet szem elől téveszteni azt sem, hogy az eltelt húsz év alatt a parkerdőgazdaság csupán 91%-át termelte ki az üzemtervi véghasználati lehetőségnek. Ezen belül a tölgy előírását 75%-ra használta ki, ugyanakkor a bükknél ez a mutató 97%-os. Vagyis: mindkét fafajnál megtakarítás mutatkozik. Az is igaz, hogy a tölgynél ez 25%-ot, a bükknél csupán 3%-ot jelent. A táblázatban feltüntetett további fafajok — *Cs*, *A*, *TÖBBI* — adatai a fafajpolitika célkitűzéseinek megfelelően alakultak.

Összefoglalás

A Pilisi Állami Parkerdőgazdaságnak igen nehéz körülmények között, állandóan csökkenő munkáslétszámmal kell ellátnia mind a hagyományos, mind

a különleges feladatait. A technológia folyamatos fejlesztésével, a gépesítéssel a fakitermelésben nagyrészt pótolni tudja a kieső kézi munkaerőt, azonban a fiatalkori nevelővágások és főleg az erdőművelési munkák terén a gondok egyre nagyobbak, mert e tevékenységnek csak igen kis része gépesíthető. Amiről nem szoltunk: a parkerdőgazdaság feladatai közé tartozik — elnevezése is utal rá — az erdőállományok közjóléti-szociális szerepének érvényre juttatása, a turisták és kirándulók „kiszolgálása”, az aktív pihenés és felüdülés lehetőségeinek biztosítása, azaz a közjóléti objektumok és berendezések létesítése, fenntartása, üzemeltetése. Elmondani is sok lenne, hányféle szempontra kell figyelnie munkája során, milyen igényeket kell kielégítenie. El kell ismerni, hogy *a parkerdőgazdaság mindenkor mindent megtett szerteágazó feladatainak maradéktalan elvégzése érdekében*, a fennállása óta végzett munkája — a tárgyalt, sokszor önhibáján kívül bekövetkezett hiányosságok ellenére is — pozitívan értékelhető.

ELSŐBBSÉGET A TERMÉSZETES ERDŐFELÚJÍTÁSNAK

SZOMMER JÓZSEF

Erdőgazdaságunk az érvényes erdőtervek szerint évenként átlagosan 250 ha vágásterületet köteles felújítani, amelynek 27%-a tarvágások, 73%-a pedig felújítóvágások során keletkezik. A felújítás módja 47%-ban természetes mag, 45%-ban mesterséges, 8%-ban pedig sarjzatatás. A természetes, maggal történő felújítás 58%-a KTT, 24 %-a B, 12%-a Cs, 6%-a egyéb. Az a tény, hogy erdeinknek a felét természetes úton kell felújítani, olyan kedvező adottságnak számít, amelyet csak magas szakmai felkészültséggel lehet kihasználni.

A gazdaság a természetes felújítás mellett a következő indokok alapján kötelezte el magát:

- A nagy relatív szintkülönbségű lejtőkön az *erózió és defláció* hatványozottan jelentkező hatása csak úgy csökkenthető, ha felületüket állandóan növényzet borítja. Ezt az állapotot legjobban a természetes felújításra alapozott valamelyik erdőművelési rendszer biztosítja.
- A pilisi táj, mint *tájvédelmi körzet és bioszféra-rezervátum*, a természet-hez közel álló, olyan kultúrerdőalak kialakítását és fenntartását feltételezi, amelyben az őshonos fafajok a számukra kedvező termőhelyen élnek, egyedi tulajdonságaikat továbbörökíthetik (génbank) és a szálerdő ökológiailag és gazdaságilag egyaránt értékes szerkezetében tenyésznek.
- Az erdővel kapcsolatot kereső *ember eredendő igénye*, hogy öreg fákat lásson, öreg erdőben vándoroljon, rátaláljon az erdős tájak harmóniájára, és megjelenésük esztétikus teljességére. Az ország egyik leglátogatottabb erdős tája ezeket az igényeket csak akkor elégítheti ki, ha az arra alkalmas erdőket csoportos felújítóvágással (12—30 év) újítjuk fel, a hegygerincek kontúrjai mentén véderdősávokat hagyunk meg, és az ernyős felújítóvágások végvágásainak vezetésében tájészttéikai szempontok is érvényesülnek.
- A sikeres természetes felújítás *gazdaságosabb* a mesterséges erdősitésnél, de azzal számolnunk kell, hogy sokkal belterjesebb gazdálkodást feltételez.